

EEN ERFENIS, WAT NU?

Alles over het afwikkelen van een erfenis, de rol van de executeur, de notaris en nog veel meer.

KNB

Koninklijke Notariële
Beroepsorganisatie

Wat vindt u in dit boekje?

In dit boekje leggen wij u uit waarmee u te maken krijgt als u iets erft, als u een erfenis moet afwikkelen of als u tot executeur bent benoemd. Wat nodig is of juist niet. En wat de notaris voor u kan en zelfs móet doen.

De informatie in dit boekje houdt alleen rekening met het huidige erfrecht. Wilt u na het lezen van dit boekje nog meer informatie, kijk dan op www.notaris.nl. U kunt ook bellen met de Notaris-telefoon of contact opnemen met uw notaris.

Moeilijke begrippen

Het erfrecht kent enkele moeilijke begrippen. Daar kunnen wij niets aan veranderen. Maar wij leggen u natuurlijk wel uit wat deze begrippen betekenen. Op de pagina waar het moeilijke begrip voorkomt. En aan het eind van dit boekje, in een begrippenlijst.

‘Het heeft even geduurd voor de nalatenschap was afgewikkeld. Maar iedereen was wel tevreden en dat is het belangrijkste.’

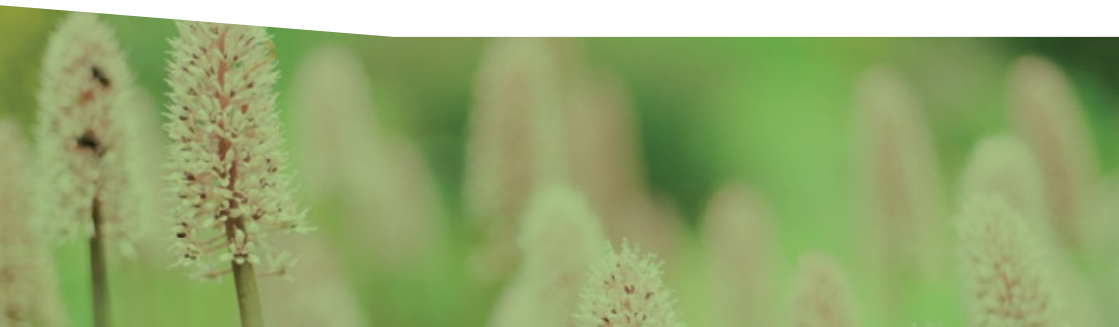

Ik krijg een erfenis. Wat nu?	7
Wie zijn de erfgenamen?	7
Wat als er geen testament is?	7
Erven volgens een testament	7
Hoe weet ik of er een testament is?	7
Er zijn nog meer erfgenamen. Wat betekent dat?	8
Krijg ik als partner de hele nalatenschap?	8
Wat is de wettelijke verdeling?	8
Wat gebeurt er met het erfdeel van de kinderen?	8
Wie moet dan de erfbelasting betalen?	9
Kan ik afzien van de wettelijke verdeling?	9
Wat als ik hertrouw?	9
Wat als ik stiefkinderen heb?	9
Maar er is wel een testament. Wat dan?	9
Overzicht van wilsrechten	10
Wat staat in een testament?	11
Hoe weet ik of iemand onderfd is?	11
Ik ben zelf onderfd, heb ik nu nergens meer recht op?	11
Ik krijg een legaat. Wat is dat?	11
Hoe zit het met de voogdij?	13
Wat is een bewind?	13
Er staat iets in over vruchtgebruik. Wat is dat?	13
Wat is een uitsluitingsclausule?	13
Is een verklaring van erfrecht verplicht?	14
Wat staat in een verklaring van erfrecht?	14
Hoe kom ik aan een verklaring van erfrecht?	14
Wat als ik de erfenis niet wil?	14
Welke mogelijkheden heb ik?	14
Hoe weet ik of ik de juiste keuze maak?	15
Welke termijnen zijn belangrijk bij een erfenis?	15
Ik ben benoemd tot executeur. Wat moet ik dan doen?	17
Ik ben benoemd tot begrafenisexecuteur	17
Ik ben benoemd tot beheersexecuteur	17
Ik ben benoemd tot executeur-afwikkelings- bewindvoerder	17
Wat moet ik als executeur eigenlijk doen met de nalatenschap?	17
Moeten de erfgenamen wachten tot ik klaar ben?	18
Moet ik overleggen met de erfgenamen?	18
Boedelbeschrijving maken	18

Moet ik ook aangifte voor erfbelasting doen?	18
Hoe zit dat met rekening en verantwoording afleggen? ...	18
Krijg ik een vergoeding voor mijn werk?	19
Ben ik verplicht executeur te worden?	19
Hoe gaat de afwikkeling eigenlijk?	19
Algemene stappen	20
Mijn partner is overleden. Zijn er dan extra dingen waar ik op moet letten?	21
Hoe zit het met spaargeld en bankrekeningen?	22
Worden rekeningen altijd geblokkeerd?	22
Maar wat als er een en/of-rekening is?	22
Ik heb een bankmachtiging. Maakt dat niets uit?	22
Moet ik rekening houden met extra kosten?	23
Kosten van begrafenis of crematie	23
Notariskosten	23
Erfbelasting	24
Wat is erfbelasting?	24
Wat valt onder erfbelasting?	24
Hoe doe ik aangifte voor de erfbelasting?	24
Wat moet ik opgeven aan de Belastingdienst?	24
Hoe zit dat met schulden en kosten die ik moet maken? ..	25
Wanneer weet ik of ik moet betalen?	25
En nu de verdeling. Hoe moet dat?	27
Wie krijgt wat?	27
Wat als ik er niet uit kom met de andere erfgenamen?	27
Begrippenlijst	28

‘Ik mis mijn opa nog iedere dag. Ik ben dan ook heel blij dat ik bij de verdeling zijn favoriete stoel heb gekregen.’

Ik krijg een erfenis. Wat nu?

Als u een erfenis krijgt, heeft u waarschijnlijk een dierbare verloren. U heeft er dan natuurlijk helemaal geen zin in om bezig te zijn met allerlei geregel. U heeft tenslotte al genoeg aan uw hoofd.

Toch is het belangrijk dat u zich er nu in verdiept. U heeft namelijk maar een beperkte tijd waarin u kunt beslissen wat u wilt doen en hoe u dat regelt. En als u verantwoordelijk bent voor het afwikkelen van de complete *nalatenschap*, komt er ook nog eens erg veel op u af.

In dit boekje vindt u daarom meer informatie over het krijgen van een erfenis en het afwikkelen van een nalatenschap. Welke stappen zijn nodig? Wie kan u helpen? Wat moet u doen en wat moet u laten? Wat zijn de financiële gevolgen? Op al deze vragen geeft dit boekje antwoord.

Wie zijn de erfgenamen?

Wie *erfgenaam* is, staat in de wet of in een *testament*. Is er een testament? Dan heeft de *overledene* zelf erfgenamen gekozen. Is er geen testament? Dan bepaalt de wet wie erfgenaam is.

Wat als er geen testament is?

In de wet staat dat alleen familieleden erven. De wet verdeelt erfgenamen in vier groepen van *bloedverwanten*. De groepen volgen elkaar op, van groep één naar groep vier. Iedere volgende groep staat steeds verder af van de overledene. Zo bestaat groep één uit de *partner* en kinderen. En groep vier uit de overgrootouders en hun *afstammelingen*.

Erven volgens een testament

In een testament staat wie erfgenaam is en wie juist niet. De erfgenamen hoeven helemaal geen familieleden te zijn van de overledene. Goede vrienden, een stichting of een goed doel kunnen ook erfgenaam zijn.

Hoe weet ik of er een testament is?

Weet u niet zeker of er een testament is? Bij het Centraal Testamentenregister kunt u schriftelijk informeren of een testament

Nalatenschap

Alle bezittingen en schulden die de overledene heeft achtergelaten

Erfgenaam

Iemand die volgens de wet of een testament recht heeft op een (deel van de) erfenis

Testament

Een door een notaris opgestelde akte waarin staat wat er met een nalatenschap moet gebeuren

Overledene

De persoon die is overleden

Bloedverwanten

Alle mensen die geboren zijn in dezelfde familie (van hetzelfde bloed zijn)

Groepen erfgenamen

1. partner, kinderen en/of hun afstammelingen
2. ouders, broers en zussen en hun afstammelingen
3. grootouders met hun (klein)-kinderen, ooms, tantes, neefjes en nichtjes
4. overgrootouders met hun afstammelingen

Partner

Volgens de wet is een partner iemand waarmee u getrouwd bent of een geregistreerd partnerschap heeft

Afstammelingen

Nakomelingen van de overledene of van een bloedverwant van de overledene

is opgemaakt en welke notaris het testament bewaart. U moet (een kopie van) het *uittreksel* uit het *overlijdensregister* meesturen.

Centraal Testamentenregister (CTR)
Postbus 19398
2500 CJ Den Haag

Kijk op www.centraaltestamentenregister.nl voor meer informatie.

Er zijn nog meer erfgenamen. Wat betekent dat?

Zijn er naast u nog meer erfgenamen, dan bent u samen verantwoordelijk voor het afwikkelen van de nalatenschap. U moet dan ook alles samen regelen. Maar dat betekent niet dat u steeds samen naar de bank moet gaan. Of samen alles moet ondertekenen. Het is handiger om één persoon een *volmacht* te geven. Deze volmacht moet u wel laten vastleggen in de verklaring van erfrecht. De *gevolmachtigde* kan één van de erfgenamen zijn, bijvoorbeeld uzelf. Of een buitenstaander, zoals een notaris. Als in het testament een *executeur* is aangewezen, dan heeft de overledene zelf geregeld wie in eerste instantie aan de slag gaat.

Krijg ik als partner de hele nalatenschap?

Is er geen testament? Was u getrouwd of had u een geregistreerd partnerschap met de overledene? En had de overledene kinderen? Dan geldt de *wettelijke verdeling*.

Wat is de wettelijke verdeling?

Bij de wettelijke verdeling krijgt u, de overgebleven partner, de hele nalatenschap. U kunt daardoor ongestoord verder leven en u komt niet in de financiële problemen doordat u de kinderen hun *erfdeel* moet betalen. De kinderen zijn wel erfgenaam, maar krijgen hun erfdeel dus nog niet in handen.

Wat gebeurt er met het erfdeel van de kinderen?

Het erfdeel van de kinderen wordt omgerekend in een geldbedrag. Hiervoor krijgen zij een *geldvordering* op u. Deze geldvordering mag volgens de wet pas worden opgeëist als u overlijdt, failliet gaat of in de schuldsanering terechtkomt. Als er wel een testament is, kan er een bepaling in staan dat de vordering ook mag worden opgeëist als u hertrouwt.

Uittreksel overlijdensregister

Dit uittreksel is het schriftelijke bewijs dat een persoon is overleden. U heeft een uittreksel nodig voor onder andere een verklaring van erfrecht, het aanvragen van partnerpensioen of het opvragen van informatie over een testament

Overlijdensregister

Als iemand overlijdt, dan wordt hiervan aangifte gedaan bij de afdeling Bevolking van het gemeentehuis in de plaats van overlijden. Bij de aangifte is de Akte van Overlijden nodig

Volmacht

Een schriftelijk stuk waarin iemand aan een ander de bevoegdheid geeft namens hem te handelen

Gevolmachtigde

De persoon die bevoegd is namens een ander te handelen

Executeur

De persoon die volgens het testament de nalatenschap moet afhandelen

Wettelijke verdeling

Als de langstlevende echtgenoot de erfenis krijgt. Kinderen krijgen hun deel pas als beide ouders zijn overleden

Erfdeel

Uw deel van de nalatenschap

Geldvordering

Het recht om van een ander geld te krijgen

Wie moet dan de erfbelasting betalen?

U betaalt de *erfbelasting* over uw eigen erfdeel én over het erfdeel van de kinderen. Dat bedrag wordt in mindering gebracht op de geldvordering.

Kan ik afzien van de wettelijke verdeling?

Wilt u als overgebleven partner afzien van de wettelijke verdeling, bijvoorbeeld om fiscale redenen? Dan moet u dat laten vastleggen in een *notariële akte*. Deze akte moet u wel binnen drie maanden na het overlijden laten inschrijven in het boedelregister van de rechtbank.

Wat als ik hertrouw?

Als u hertrouwt, hebben uw kinderen waarschijnlijk de mogelijkheid een *wilsrecht* in te roepen. Hierdoor krijgen zij goederen met de waarde van de vordering die zij op u hebben. Door wilsrechten in te roepen kunnen uw kinderen voorkomen dat uw nieuwe partner alles krijgt wanneer u overlijdt en zij met lege handen achterblijven. Het is trouwens niet zo dat u de goederen dan meteen moet overdragen. U en uw nieuwe partner mogen de goederen blijven gebruiken zolang u leeft. Overlijdt u, dan mogen uw kinderen de goederen direct vorderen van uw nieuwe partner.

Wat als ik stiefkinderen heb?

Als u stiefkinderen heeft, dus de eigen kinderen van uw overleden partner, dan is de situatie iets anders. Uw stiefkinderen kunnen de goederen namelijk wél meteen na het overlijden van hun ouder van u vorderen. Maar ook dan mag u de goederen zelf blijven gebruiken zolang u leeft. In een testament kan natuurlijk iets anders bepaald zijn.

Er is wel een testament. Wat dan?

Dat er een testament is, wil niet zeggen dat de wettelijke verdeling helemaal niet geldt. In een testament kunnen namelijk ook aanpassingen staan van de wettelijke verdeling. Bijvoorbeeld om stiefkinderen ook tot erfgenaam te benoemen. Of om de wilsrechten van uw kinderen uit te breiden of juist te beperken. Ook kan er een bepaling in staan dat de geldvordering van de kinderen bij hertrouwen direct opeisbaar is.

Erfbelasting

Belasting die u betaalt over uw erfenis

Notariële akte

Akte die door de notaris wordt opgesteld

Wilsrecht

Het recht van een kind om goederen uit de nalatenschap in eigendom te krijgen als er sprake is van stieffamilie

Overzicht van wilsrechten

Bent u

Dan kunt u aanspraak maken op goederen uit de nalatenschap van uw overleden ouder ter waarde van uw geldvordering

Kind van de overleden ouder en van de overgebleven ouder

na hertrouwen van uw overgebleven ouder

uw hertrouwde ouder mag wel de goederen blijven gebruiken (in vruchtgebruik)

Kind van de overleden ouder en stiefkind van de overgebleven ouder

direct na overlijden van uw eigen ouder

uw stiefouder mag wel de goederen blijven gebruiken (in vruchtgebruik)

Kind van de overleden ouder en van de overgebleven en hertrouwde ouder

na overlijden van uw hertrouwde ouder

u wordt dan volledig eigenaar

Kind van de overleden ouder en stiefkind van de overgebleven stiefouder

na overlijden van uw stiefouder

u wordt dan volledig eigenaar

Wat staat in een testament?

Het is niet alleen belangrijk om te weten wie erfgenaam is. In een testament kan namelijk nog meer informatie staan die invloed heeft op de afwikkeling van de nalatenschap. Er kan bijvoorbeeld in staan wie juist geen erfgenaam is, wie een *legaat* krijgt en wie executeur is. Het is daarnaast mogelijk dat er een *codicil* is, met daarin de speciale wensen van de overledene. Hieronder staat informatie over enkele veelvoorkomende bepalingen. Uw notaris kan u hierover natuurlijk veel meer vertellen.

Hoe weet ik of iemand onderfd is?

In het testament staat of familieleden *onterfd* zijn. Ook kinderen en kleinkinderen van het onderfde familielid kunnen onderfd worden. Dat moet apart worden genoemd.

Ik ben zelf onderfd, heb ik nu nergens meer recht op?

Als u onderfd bent, heeft u geen recht op de erfenis.

Maar bent u een kind of kleinkind van de overledene, dan heeft u waarschijnlijk nog wel recht op uw *legitieme portie*. U heeft dan recht op de helft van wat u zou erven. Als u aanspraak wilt maken op uw legitieme portie, dan moet u dit zelf aangeven. U heeft hiervoor, na het overlijden, vijf jaar de tijd.

Ook als partner kunt u onderfd worden. Maar u kunt dan nog wel aanspraak maken op een bepaalde vorm van verzorging. Bijvoorbeeld het recht om in de woning te blijven wonen. U moet wel snel beslissen of u hierop aanspraak wilt maken. U heeft hiervoor namelijk maar zes maanden de tijd.

Ik krijg een legaat. Wat is dat?

Als u een legaat krijgt, dan krijgt u een specifiek deel van de nalatenschap. Bijvoorbeeld meubels, een auto, sieraden of een som geld. De erfgenamen zijn verplicht u het legaat te geven, vóórdat de erfenis wordt verdeeld. U bent niet verplicht het legaat te accepteren.

Legaat

Een bepaald goed (zoals een meubelstuk of sieraden) of een geldbedrag

Codicil

Een door de overledene, met de hand, geschreven document met daarin een beperkt aantal wensen en legaten

Onterven

Hierdoor is een wettelijke erfgenaam geen erfgenaam meer. De onderfde heeft geen recht meer op de nalatenschap

Legitieme portie

Geldsom waar een kind aanspraak op kan maken

‘Mijn broer en zijn vriendin hadden de voogdij gelukkig goed geregeld in hun testament. Wie weet waar mijn neefje anders terecht was gekomen?’

Hoe zit het met de voogdij?

In het testament kan een *voogdijbepaling* staan. Hiermee heeft de overledene aangegeven wie de voogdij over de (minderjarige) kinderen op zich neemt. De voogdij gaat over de zorg voor de kinderen, maar ook over de zorg voor hun erfenis. Soms kan de voogdij door verschillende mensen worden ingevuld. Een zus neemt bijvoorbeeld de zorg voor de kinderen op zich, terwijl een vermogensbeheerder bewaakt wat er met de erfenis van de kinderen gebeurt.

Als er geen testament is of er staat in het testament niets over de voogdij, dan moet de rechter beslissen wie de voogd wordt.

Wat is een bewind?

In het testament kan staan dat de erfenis van een bepaalde erfgenaam onder *bewind* wordt gesteld. Dit gebeurt vaak als de erfgenaam minderjarig is of door persoonlijke omstandigheden niet in staat is de erfenis te beheren. Een bewind eindigt na een bepaalde tijd of als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Ook kan de erfgenaam die onder bewind staat vragen of het bewind wordt opgeheven. Dat moet via de rechtbank.

Er staat iets in over vruchtgebruik. Wat is dat?

Als u het *vruchtgebruik* krijgt van de nalatenschap of een deel ervan, mag u van de opbrengsten (vruchten) ervan genieten, maar u bent niet de eigenaar. Gaat het bijvoorbeeld om een woning, dan mag u in de woning wonen, maar de woning is van iemand anders. Gaat het om vermogen, dan mag u de rente over dat vermogen gebruiken, maar u mag niet aan het vermogen zelf komen.

Wat is een uitsluitingsclausule?

De *uitsluitingsclausule* staat in de meeste testamenten. Door deze clausule wordt voorkomen dat u uw erfenis bij een echtscheiding moet delen met uw partner.

Voogdijbepaling

In deze bepaling staat wie de voogdij krijgt over de kinderen

Bewind

De regeling waarbij de erfenis door een bewindvoerder wordt beheerd. De erfgenaam kan zelf niet aan de erfenis komen

Vruchtgebruik

Het recht om goederen of geld van een ander te gebruiken

Uitsluitingsclausule

Hierdoor kunnen (ex-)partners van erfgenamen geen voordeel krijgen uit een nalatenschap

Is een verklaring van erfrecht verplicht?

Een *verklaring van erfrecht* is niet verplicht, maar vaak wel nodig. Zonder die verklaring blijven bankrekeningen meestal geblokkeerd en is het lastig om bijvoorbeeld *partnerpensioen* te krijgen. Bovendien is het handig, als er meer erfgenamen zijn, om in de verklaring van erfrecht één van de erfgenamen of de notaris volmacht te geven namens de andere erfgenamen te handelen.

Wat staat in een verklaring van erfrecht?

In de verklaring van erfrecht staat natuurlijk wie is overleden en wanneer. Maar er staat nog veel meer in:

- is er een testament en wat staat daar in?
- was de overledene getrouwd? In gemeenschap van goederen of onder huwelijkse voorwaarden?
- wie zijn de erfgenamen?
- wie beheert de nalatenschap en is verantwoordelijk voor de afwikkeling?
- heeft iemand een vruchtgebruik gekregen?
- is er sprake van een wettelijke verdeling?

Hoe kom ik aan een verklaring van erfrecht?

De verklaring van erfrecht wordt opgesteld door een notaris. Het kan soms wel even duren voor de verklaring van erfrecht af is. Bijvoorbeeld als er veel erfgenamen zijn of als de erfgenamen moeilijk te vinden zijn.

Wat als ik de erfenis niet wil?

Een erfenis is niet altijd goed nieuws. Als erfgenaam bent u namelijk niet alleen verantwoordelijk voor de bezittingen, maar ook aansprakelijk voor de schulden. En soms zijn er zoveel schulden in de nalatenschap, dat er niets meer overblijft. Sterker nog, het is zelfs mogelijk dat u resterende schulden moet afbetalen met uw eigen geld. Geen prettig idee dus.

Welke mogelijkheden heb ik?

Als u meteen al weet dat u de erfenis wilt aanvaarden, dan hoeft u verder niets te doen. Dat heet *zuivere aanvaarding*.

Verklaring van erfrecht

Een officiële verklaring van de notaris met informatie over de overledene, de nalatenschap en de erfgenamen

Partnerpensioen

Het pensioen dat de partner van de overledene krijgt

Zuiver aanvaarden

Als u uw erfenis zonder voorbehoud aanvaardt. U bent dan verantwoordelijk voor de afwikkeling van de nalatenschap, maar ook aansprakelijk voor alle schulden, zelfs met uw eigen vermogen.

Wilt u eerst zekerheid hebben over de bezittingen en schulden, dan kunt u *beneficiair aanvaarden*. U loopt dan niet het risico dat u moet opdraaien voor de schulden van de erflater. Het is altijd verstandig beneficiair te aanvaarden, en zeker als de overledene een *vrij beroep* had of *zzp'er* was.

U kunt uw erfenis ook *verwerpen*. U bent dan niet meer verantwoordelijk voor de nalatenschap en niet betrokken bij de afwikkeling ervan.

Kiest u ervoor beneficiair te aanvaarden of te verwerpen, dan moet u een verklaring afleggen bij de rechtbank. Hiervoor maakt u wel kosten. U hoeft de verklaring trouwens niet zelf af te leggen. U kunt een volmacht afgeven aan de notaris.

Hoe weet ik of ik de juiste keuze maak?

Als u een erfenis krijgt, is er iemand overleden. Misschien heeft u daar veel verdriet van of moet u zelfs zorgen voor de uitvaart van de overledene. Er komt in ieder geval heel veel op u af. En het is heel begrijpelijk dat u het dan lastig vindt om bepaalde beslissingen te nemen. Gelukkig kan de notaris u hierbij helpen. Wacht hiermee niet te lang, er kunnen belangrijke termijnen spelen waarmee u rekening moet houden!

Beneficiair aanvaarden

Als u de erfenis aanvaardt onder voorwaarde van een boedelbeschrijving. Hierdoor bent u met uw eigen vermogen niet aansprakelijk voor schulden van de overledene

Vrij beroep

Een beroep dat iedereen met de vereiste kennis en vooropleiding zelfstandig kan (en mag) beoefenen, zoals een fysiotherapeut, kunstenaar, arts of accountant

Zzp'er

Zelfstandige zonder personeel

Verwerpen

Als u uw erfenis weigert

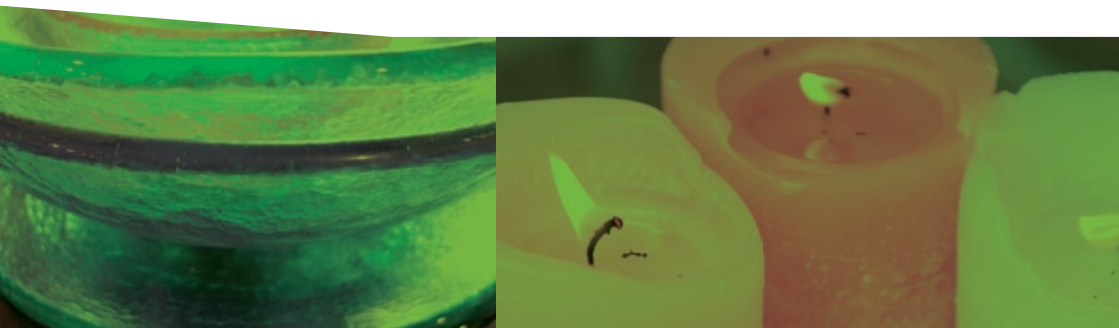
Welke termijnen zijn belangrijk bij een erfenis?

Bent u	Dan kunt u binnen	
Partner	max. drie maanden na het overlijden	de wettelijke verdeling ongedaan maken
Onterfde partner	max. zes maanden na het overlijden	aanspraak maken op het vruchtgebruik van de woning en inboedel
Onterfde partner die niet in eigen levensonderhoud kan voorzien	max. een jaar na het overlijden	aanspraak maken op het vruchtgebruik van de andere goederen van de nalatenschap
Onterfd kind	max. vijf jaar na het overlijden	aanspraak maken op de legitieme portie

Let op: in dit overzicht staan enkele van de meest voorkomende, algemene, situaties en termijnen. Uw situatie kan net iets anders zijn, waardoor voor u een andere termijn geldt of bijzondere voorwaarden. Vraag uw notaris daarom altijd om advies!

‘De erfgenamen waren blij dat ik ze steeds goed informeerde. De sfeer bleef daardoor prima en alles ging eigenlijk best soepel.’

Ik ben benoemd tot executeur. Wat moet ik dan doen?

Een executeur heeft volgens de wet een aantal taken. Wat u moet doen als executeur, hangt verder af van wat er in het testament staat.

Ik ben benoemd tot begrafenisexecuteur

Dan hoeft u alleen de begrafenis of crematie te regelen.

Ik ben benoemd tot beheersexecuteur

Dan regelt u de begrafenis of crematie, moet u een *boedelbeschrijving* maken, betaalt u de schulden, zorgt u dat legaten worden afgegeven of uitbetaald en legt u aan het eind *rekening en verantwoording* af aan de erfgenamen. In het testament kunnen ook speciale opdrachten staan voor een executeur. Bijvoorbeeld om persoonlijke papieren te vernietigen of een goed tehuis voor de huisdieren te zoeken. Maar u zorgt dus niet voor de verdeling van de nalatenschap.

Ik ben benoemd tot executeur-afwikkelingsbewindvoerder

Hierbij heeft u in ieder geval dezelfde taken als een beheersexecuteur. Maar in het testament kan staan dat u extra bevoegdheden heeft. Bijvoorbeeld het verdelen van de nalatenschap.

Wat moet ik als executeur doen met de nalatenschap?

U moet er natuurlijk voor zorgen dat de erfgenamen niet aan de nalatenschap kunnen komen tot u uw werkzaamheden heeft afgerond. U moet er ook voor zorgen dat schulden, inclusief erfbelasting of begrafenis kosten, worden betaald. Hiervoor mag u eventueel bezittingen verkopen, ook het huis, maar alleen als er geld nodig is voor het betalen van schulden. Zo niet, dan kan de executeur alleen samen met de erfgenamen de woning verkopen. En als er speciale opdrachten in het testament staan, voert u die uiteraard ook uit. Maar u bent niet verantwoordelijk voor de verdeling van de nalatenschap. Die verantwoordelijkheid ligt bij de erfgenamen. Behalve natuurlijk als in het testament iets anders staat.

Boedelbeschrijving

Een overzicht van alle bezittingen en schulden

Rekening en verantwoording

Een overzicht van alle ontvangsten en uitgaven rond de nalatenschap, sinds de overlijdensdatum

Mediation

Bemiddeling door een onafhankelijke derde

Moeten de erfgenamen wachten tot ik klaar ben?

Het kan wel even duren voordat u klaar bent met uw taak. De erfgenamen moeten dan ook nog even wachten voor ze kunnen beschikken over hun erfenis. Daardoor en doordat erfgenamen vaak niet weten wat er bij het afhandelen komt kijken, kan er onbegrip of wantrouwen ontstaan. Zeker als u niet alleen executeur bent, maar ook erfgenaam. Als het wantrouwen tussen u en de (andere) erfgenamen erg groot is, kan de rechter of *mediation* uitkomst bieden.

Moet ik overleggen met de erfgenamen?

Dat hangt ervan af wat er in het testament staat. Maar meestal hoeft u niet alles te overleggen met de erfgenamen. Toch is het belangrijk dat u de erfgenamen goed informeert over de stand van zaken en wat er verder nog gedaan moet worden. Hiermee voorkomt u onbegrip en wantrouwen en problemen als de erfgenamen straks zelf aan de slag moeten met de verdeling.

Boedelbeschrijving maken

Eén van uw belangrijkste taken is het maken van een boedelbeschrijving. In de boedelbeschrijving geeft u een compleet overzicht van de bezittingen en schulden op het moment van overlijden.

De boedelbeschrijving is de basis voor de aangifte erfbelasting en de verdeling van de nalatenschap. Ook kan een boedelbeschrijving belangrijke informatie opleveren voor de erfgenamen die nog niet zeker weten of zij de erfenis willen verwerpen.

Moet ik ook aangifte voor erfbelasting doen?

Als executeur bent u verplicht namens de erfgenamen aangifte voor de erfbelasting te doen. U bent dan ook aansprakelijk voor het betalen van de erfbelasting. Dit kan vervelend zijn, als na de aangifte bijvoorbeeld de waarde van de aandelenportefeuille daalt. Overleg met de notaris wat u het beste kunt doen.

Hoe zit dat met rekening en verantwoording afleggen?

Aan het eind moet u, zoals dat heet, rekening en verantwoording afleggen. Dat betekent dat alle uitgaven en inkomsten controleerbaar moeten zijn, bijvoorbeeld met facturen of bankoverzichten. Dit moet u achteraf doen, maar het is natuurlijk goed als u de erfgenamen ook tussentijds hierover kunt informeren.

Krijg ik een vergoeding voor mijn werk?

Als executeur krijgt u volgens de wet 1 procent van het vermogen van de overledene op de dag van overlijden. Maar in het testament kan ook een andere vergoeding staan, bijvoorbeeld een vast bedrag.

Ben ik verplicht executeur te worden?

U bent niet verplicht de rol van executeur op u te nemen.

Hoe gaat de afwikkeling eigenlijk?

De afwikkeling van de nalatenschap, inclusief de verdeling, is de verantwoordelijkheid van de erfgenamen. Bij de afwikkeling van een nalatenschap komt dan ook heel wat kijken. En dan moeten de erfgenamen het ook nog overal over eens zijn.

Het is dus niet alleen een ingewikkelde, maar ook een tijdrovende klus. Gemiddeld kost het afwickelen van een 'gewone' nalatenschap minstens een jaar. Zijn er conflicten, dan kan het jaren duren voor de afwikkeling is afgerond.

Op de volgende pagina ziet u stapsgewijs wat u moet doen als u de nalatenschap gaat afwickelen. Schakelt u hierbij gerust de hulp in van een notaris.

Algemene stappen

1. Controleer bij het CTR of er een testament is.
2. Informeer bij de bank en het pensioenfonds of een verklaring van erfrecht nodig is.
3. Wijzig de tenaamstelling van giro- of bankrekeningen of laat ze eventueel opheffen.
4. Zorg dat de werkgever van de overledene het salaris van de resterende maanden overmaakt naar de goede rekening.
5. Meld het overlijden bij verzekeraars waar de overledene verzekerd was. Vergeet hierbij niet de polisnummers te noemen en uw eigen contactgegevens.
6. Was er een verzekering die uitkeert bij overlijden? Vergeet de overlijdensuitkering dan niet aan te vragen. Op de polis of in de voorwaarden van de verzekering staat wie de *begunstigde* is.
7. Zijn de verzekeringen afgesloten via een assurantieadviseur? Neem contact op met die adviseur voor het afwikkelen van alle verzekeringskwesties. Zijn de verzekeringen direct afgesloten bij een maatschappij, dan zult u zelf alles moeten afwikkelen.
8. Meld het overlijden bij verzekeraars waar de overledene pensioen opbouwde. Ook als het pensioen al *premievrij* is.
9. Is er een hypotheek en hoort daar een levensverzekering bij? Controleer dan of de hypotheek boetevrij mag worden afgelost met de uitkering uit die levensverzekering. U kunt dit ook navragen bij de bank waar de hypotheek is afgesloten.
10. Had de overledene een huurwoning? Vraag bij de woningbouwvereniging na wat er moet gebeuren.
11. Bewaar alle rekeningen van de kosten die u maakt vanwege het overlijden. Sommige kosten zijn fiscaal aftrekbaar.
12. Stop abonnementen op tijdschriften, kranten of vakliteratuur. Trek zonodig machtigingen tot automatische incasso in.
13. Ontstaat door het overlijden een eenoudergezin? Vraag advies aan een belastingadviseur of de Belastingtelefoon over aftrekposten voor bijzondere lasten.
14. Zijn er leningen of kredieten? Ga dan na of het resterende bedrag wordt kwijtgescholden bij een overlijden.
15. Had de overledene een auto? Zorg ervoor dat de nieuwe eigenaar binnen vijf weken het kentekenbewijs op zijn naam heeft overgeschreven (ook als dat de partner is van de overledene). Gaat de auto naar de sloop, doe dat dan via een erkend sloopbedrijf. Alleen dan krijgt u een vrijwaringsbewijs.
16. Zorg voor een boedelbeschrijving. Hierin staat wat er tot de nalatenschap behoort, dus alle bezittingen en schulden. Als er effecten bij zijn, is het verstandig met elkaar te

Begunstigde

De persoon die de uitkering krijgt uit een levensverzekering. De begunstigde staat op de polis of in de voorwaarden

Premievrij pensioen

Als er geen premie meer wordt betaald voor een pensioenregeling. Dit kan alleen als iemand ergens anders gaat werken en dus niet meer deelneemt aan de pensioenregeling

>

overleggen of die zo snel mogelijk moeten worden verkocht of verdeeld.

17. Doe binnen acht maanden na het overlijden aangifte voor de erfbelasting.
18. Als alle aanslagen binnen zijn, kan de nalatenschap worden verdeeld. Alle erfgenamen moeten het eens zijn over de manier van verdelen. In de praktijk kan dat nog wel eens tot ruzies leiden. De notaris kan helpen dit te voorkomen.

Anw-uitkering

Uitkering volgens de Algemene nabestaandenwet.

Kruislings premie betalen

U betaalt de premie voor de overlijdensverzekering van uw partner en uw partner betaalde de premie voor uw overlijdensverzekering

Mijn partner is overleden. Zijn er dan extra dingen waar ik op moet letten?

Als uw partner is overleden en u bent erfgenaam, dan zijn alle algemene stappen in de lijst hiervoor van belang. Daarnaast moet u ook rekening houden met het volgende:

1. Is de wettelijke verdeling van toepassing en wilt u daarvan afzien om fiscale redenen? Let op de termijn daarvoor: binnen drie maanden na het overlijden!
2. Vraag een *Anw-uitkering* aan. Binnen een paar weken krijgt u hiervoor een aanvraagformulier van de SVB (Sociale Verzekeringsbank). U kunt het formulier ook zelf aanvragen via www.svb.nl, bij uw gemeente of uw uitvaartverzorger.
3. Had u samen een zorgverzekering? Informeer de zorgverzekeraar dat de polis aangepast moet worden.
4. Voert u nu een eenpersoonshuishouden? Ga dan na of het mogelijk is verlaging van bepaalde tarieven aan te vragen, zoals rioolheffing. Ga ook na of er subsidieregelingen mogelijk zijn. Zoals (een hogere) huursubsidie of kwijtschelding van gemeentebelastingen.
5. Een koopwoning moet op uw naam worden gezet. Bent u de enige erfgenaam, dan kan dit door de inschrijving van de verklaring van erfrecht in het Kadaster.
6. Zit er een hypotheek op de woning met daaraan gekoppeld een overlijdensverzekering? Dan kan die uitkering in bepaalde gevallen vrij van erfbelasting zijn. De premie is *kruislings betaald* en u was getrouwd op huwelijkse voorwaarden of was geregistreerd partners met partnerschapsvoorwaarden.
7. Had u een huurwoning? Controleer dan of het huurcontract (ook) op uw naam staat en zorg eventueel voor aanpassing.
8. Als u samenwoonde en er was geen testament, dan bent u geen erfgenaam van uw partner. De nalatenschap van uw partner gaat dan naar de familie van uw partner.

Hoe zit het met spaargeld en bankrekeningen?

Worden rekeningen altijd geblokkeerd?

Zodra een bank weet dat een rekeninghouder is overleden, zal de bank de rekening blokkeren. Logisch, want voor de bank is het pas zeker wie de erfgenamen zijn als er een verklaring van erfrecht is. Gelukkig doen de meeste banken niet lastig over de nota van de uitvaartverzorger. Die wordt vaak gewoon betaald. Dus ook als er nog geen verklaring van erfrecht is. En soms is een verklaring van erfrecht zelfs helemaal niet nodig. Bijvoorbeeld als het om een klein bedrag gaat en de wettelijke verdeling van toepassing is.

Maar wat als er een en/of-rekening is?

Ook bij een zogenaamde 'en/of-rekening' zal de bank de rekening blokkeren tot zeker is wie de erfgenamen zijn. Vaak maakt de bank bij en/of-rekeningen een uitzondering als het gaat om de overgebleven partner, maar de bank is dat niet verplicht. Bovendien zegt het saldo op de rekening niets over wie recht heeft op dat geld. Het hangt er namelijk vanaf van wie dat geld afkomstig is.

Ik heb een bankmachtiging. Maakt dat niets uit?

Een *bankmachtiging* eindigt zodra de *volmachtgever* overlijdt. Pas als de verklaring van erfrecht is opgesteld, krijgt u (of iemand anders) weer toegang tot de bankrekening. Tot die tijd kunt u dus geen nota's betalen of geld opnemen.

Bankmachtiging

Machtiging waarmee u geld kunt opnemen en overboekingen doet van een rekening van een ander

Volmachtgever

De persoon die u een volmacht geeft om bepaalde handelingen te verrichten of taken over te nemen

Moet ik rekening houden met extra kosten?

Als iemand is overleden, moeten er altijd kosten worden gemaakt. Bijvoorbeeld kosten voor de begrafenis of crematie, erfbelasting, notariskosten en kosten voor bijvoorbeeld een accountant of belastingadviseur.

Kosten van begrafenis of crematie

Een begrafenis of crematie kost al gauw enkele duizenden euro's. Veel mensen sluiten hiervoor een uitvaartverzekering af. Zo'n verzekering kan een bedrag uitkeren, waarmee u zelf de uitvaart moet regelen. Of de verzekering bestaat uit een pakket waarmee de uitvaart al (deels) is geregeld.

Als de overledene geen uitvaartverzekering had, of een te laag bedrag of een te klein pakket had verzekerd, moeten de erfgenamen (een deel van) de kosten betalen. Deze kosten mag u vaak wel verrekenen met de erfbelasting.

Notariskosten

De notariskosten zijn afhankelijk van de tijd die de notaris voor u aan het werk is. Hoe ingewikkelder de nalatenschap en de familiesituatie, hoe meer tijd de notaris kwijt zal zijn. Zijn alle erfgenamen gemakkelijk te vinden? Is er ruzie over de boedel? Moet hij bemiddelen? U heeft de notariskosten dus deels zelf in de hand. Hoe sneller u en de andere erfgenamen er uit zijn, hoe lager de notariskosten.

Erfbelasting

Wat is erfbelasting?

De erfbelasting is de belasting die u betaalt over uw erfenis. Wat u moet betalen is afhankelijk van de hoogte van uw erfenis en van uw relatie met de overledene. Maar niet alleen over een erfenis moet u erfbelasting betalen. Ook als u een legaat krijgt, en soms bij een uitkering uit een levensverzekering, moet u erfbelasting betalen.

Er zijn wel *vrijstellingen*. Ook die zijn afhankelijk van de relatie die u had met de overledene. Partners hebben een hoge vrijstelling en grootouders of vrienden een zeer lage. De vrijstellingen worden van de waarde van uw erfenis afgehaald. U betaalt erfbelasting over de waarde die dan overblijft.

Wat valt onder erfbelasting?

Voor de erfbelasting telt de waarde van de bezittingen (en schulden) op het moment van overlijden. Erft u bijvoorbeeld een beleggingsportefeuille die op dat moment 100.000 euro waard was, dan moet u over dat bedrag erfbelasting betalen. Ook als de portefeuille tegen de tijd waarop u erfbelasting betaalt (dat kan wel tien maanden duren) de helft minder waard is.

Voor de tarieven en vrijstellingen voor erfbelasting en schenkbelasting is een aparte informatiekaart beschikbaar. Deze kaart kunt u gratis opvragen bij uw notaris of downloaden van www.notaris.nl.

Hoe doe ik aangifte voor de erfbelasting?

U ontvangt automatisch een aangifteformulier van de Belastingdienst. Is dat niet zo, dan moet u er zelf achteraan. De aangifte voor de erfbelasting moet namelijk uiterlijk binnen acht maanden na het overlijden ontvangen zijn door de Belastingdienst.

Wat moet ik opgeven aan de Belastingdienst?

Bij de aangifte geeft u precies op wat de bezittingen waren op het moment van overlijden. Het kan zijn dat hiervoor taxatierapporten moeten komen, bijvoorbeeld voor huizen, sieraden of kunstvoorwerpen.

Vrijstelling

Het bedrag waarover u geen erfbelasting hoeft te betalen. De vrijstelling hangt af van uw relatie met de overledene

Ook de waarde van de beleggingen moet u opgeven. U krijgt van de bank een overzicht van de *effecten* op de datum van overlijden. De waarde van de effecten kunt u daarna zelf bepalen met de slotnotering in de officiële *AEX prijscourant* van de dag vóór het overlijden. Deze prijscourant kunt u gratis downloaden van www.euronext.nl. U kunt ook de bank vragen om een waardeoverzicht.

Hoe zit dat met schulden en kosten die ik moet maken?

De schulden van de overledene en de kosten voor de begrafenis of crematie mag u voor de erfbelasting aftrekken van de waarde van de erfenis. Voor de notariskosten, taxatiekosten en de beloning van de executeur geldt dit niet.

Wanneer weet ik of ik moet betalen?

U krijgt binnen drie maanden na uw aangifte van de Belastingdienst te horen of u erfbelasting moet betalen en hoeveel. Over de erfbelasting moet u ook heffingsrente betalen. De *heffingsrente* wordt berekend vanaf acht maanden na het overlijden.

U kunt ook eerst een voorlopige aanslag erfbelasting aanvragen. Hierdoor kunt u voorkomen dat u veel heffingsrente moet betalen. Op www.belastingdienst.nl vindt u meer informatie en een speciaal formulier voor het doen van aangifte.

Effecten

Aandelen, obligaties, opties en termijncontracten

AEX prijscourant

Een dagelijkse publicatie van Euronext Amsterdam met de gehandelde prijzen (noteringen) en volumes van alle op de markten van Euronext Amsterdam verhandelde producten

Heffingsrente

Rente over het bedrag dat u aan erfbelasting moet betalen

‘De afwikkeling van de nalatenschap van mijn vrouw heeft ons, gek genoeg, dichter bij elkaar gebracht. Heel voorzichtig kijken we weer naar de toekomst.’

En nu de verdeling. Hoe moet dat?

Als de nalatenschap helemaal is afgewikkeld en de legaten zijn uitbetaald aan de *legatarissen*, kan de nalatenschap worden verdeeld.

Wie krijgt wat?

In het testament of in de wet staat wie wat krijgt. Krijgt één erfgenaam bij de verdeling meer dan zijn erfdeel, dan moet hij het verschil uitbetalen aan de andere erfgenamen. Voorschotten op de erfenis en, in sommige gevallen, schenkingen, moeten met het erfdeel worden verrekend.

Wat als ik er niet uit kom met de andere erfgenamen?

Als u er samen niet uit komt, dan is dat een probleem. Alle erfgenamen moeten het namelijk eens zijn over de verdeling. Lukt het echt niet om er uit te komen, dan heeft u drie mogelijkheden.

- Verdeling door rechter

U kunt de erfenis door de rechter laten verdelen. De erfgenamen hebben er dan verder geen invloed meer op. Een wel erg ingrijpende oplossing, die bovendien veel tijd en geld kost.

- Mediation

Een minder drastische oplossing is mediation. Daarbij gaan de erfgenamen samen met een mediator op zoek naar een oplossing. Voorwaarde is natuurlijk wel dat de erfgenamen in ieder geval nog samen om de tafel willen zitten. De uiteindelijke oplossing is bindend. Een mediator kunt u vinden via de Vereniging voor Mediators en Scheidingsbemiddelaars in het Notariaat, www.vmsn.nl.

- Familieveiling

Een eenvoudige en goedkope oplossing om inboedel te verdelen is de *familieveiling*. Iedere erfgenaam moet, al dan niet onder toezicht van een notaris, een lootje trekken. Nummer één mag eerst kiezen en als iedereen aan de beurt is geweest, gaat het in omgekeerde volgorde verder. Natuurlijk tot alles is verdeeld en ieder een gelijk deel heeft gekregen.

Legataris

De persoon die een legaat krijgt

Familieveiling

Eenvoudige manier om de roerende goederen, zoals inboedel of sieraden, onder de erfgenamen te verloten

Begrippenlijst

AEX prijscourant	Een dagelijkse publicatie van Euronext Amsterdam met de gehandelde prijzen (noteringen) en volumes van alle op de markten van Euronext Amsterdam verhandelde producten
Afstammelingen	Nakomelingen van de overledene of van een bloedverwant van de overledene
Anw-uitkering	Uitkering volgens de Algemene nabestaandenwet
Bankmachtiging	Machtiging waarmee u geld kunt opnemen en overboekingen doen van een rekening van een ander
Begunstigde	De persoon die de uitkering krijgt uit een levensverzekering. De begunstigde staat op de polis of in de voorwaarden
Beneficiair aanvaarden	Als u de erfenis aanvaardt onder voorwaarde van een boedelbeschrijving. Hierdoor bent u met uw eigen vermogen niet aansprakelijk voor schulden van de overledene
Bewind	De regeling waarbij de erfenis door een bewindvoerder wordt beheerd. De erfgenaam kan zelf niet aan de erfenis komen
Bloedverwanten	Alle mensen die geboren zijn in dezelfde familie (van hetzelfde bloed zijn)
Boedelbeschrijving	Een overzicht van alle bezittingen en schulden
Codicil	Een door de overledene, met de hand, geschreven document met daarin een beperkt aantal wensen en legaten
Effecten	Aandelen, obligaties, opties en termijncontracten
Erfbelasting	Belasting die u betaalt over uw erfenis
Erfdeel	Uw deel van de nalatenschap
Erfgenaam	Iemand die volgens de wet of een testament recht heeft op een (deel van de) erfenis
Executeur	De persoon die volgens het testament de nalatenschap moet afhandelen
Familieveiling	Eenvoudige manier om de roerende goederen, zoals inboedel of sieraden, onder de erfgenamen te verloten
Geldvordering	Het recht om van een ander geld te krijgen
Gevolmachtigde	De persoon die bevoegd is namens een ander te handelen

Groepen erfgenamen	<ol style="list-style-type: none"> 1. partner, kinderen en/of hun afstammelingen 2. ouders, broers en zussen en hun afstammelingen 3. grootouders met hun (klein)kinderen, ooms, tantes, neefjes en nichtjes 4. overgrootouders met hun afstammelingen
Heffingsrente	Rente over het bedrag dat u aan erfbelasting moet betalen
Kruislings premie betalen	U betaalt de premie voor de overlijdensverzekering van uw partner en uw partner betaalde de premie voor uw overlijdensverzekering
Legaat	Een bepaald goed (zoals een meubelstuk of sieraden) of een geldbedrag
Legataris	Persoon die een legaat krijgt
Legitieme portie	Geldsom waar een kind aanspraak op kan maken
Mediation	Bemiddeling door een onafhankelijke derde
Nalatenschap	Alle bezittingen en schulden die de overledene heeft achtergelaten
Notariële akte	Akte die door de notaris wordt opgesteld
Ontervan	Hierdoor is een wettelijke erfgenaam geen erfgenaam meer. De ontferde heeft geen recht meer op de nalatenschap
Overledene	De persoon die is overleden
Overlijdensregister	Als iemand overlijdt, dan wordt hiervan aangifte gedaan bij de afdeling Bevolking van het gemeentehuis in de plaats van overlijden. Bij de aangifte is de Akte van Overlijden nodig
Partner	Volgens de wet is een partner iemand waarmee u getrouwd bent of een geregistreerd partnerschap heeft
Partnerpensioen	Het pensioen dat de partner van de overledene krijgt
Premievrij pensioen	Als er geen premie meer wordt betaald voor een pensioenregeling. Dit kan alleen als iemand ergens anders gaat werken en dus niet meer deelneemt aan de pensioenregeling
Rekening en verantwoording	Een overzicht van alle ontvangsten en uitgaven rond de nalatenschap, sinds de overlijdensdatum

Testament	Een door een notaris opgestelde akte waarin staat wat er met een nalatenschap moet gebeuren
Uitsluitingsclausule	Hierdoor kunnen (ex-)partners van erfgenamen geen voordeel krijgen uit een nalatenschap
Uittreksel overlijdensregister	Dit uittreksel is het schriftelijke bewijs dat een persoon is overleden. U heeft een uittreksel nodig voor onder andere een verklaring van erfrecht, het aanvragen van partnerpensioen of het opvragen van informatie over een testament
Verklaring van erfrecht	Een officiële verklaring van de notaris met informatie over de overledene, de nalatenschap en de erfgenamen
Verwerpen	Als u uw erfenis weigert
Volmacht	Een schriftelijk stuk waarin iemand aan een ander de bevoegdheid geeft namens hem te handelen
Volmachtgever	De persoon die u een volmacht geeft om bepaalde handelingen te verrichten of taken over te nemen
Voogdijbepaling	In deze bepaling staat wie de voogdij krijgt over de kinderen
Vrij beroep	Een beroep dat iedereen met de vereiste kennis en vooropleiding zelfstandig kan (en mag) beoefenen, zoals een fysiotherapeut, kunstenaar, arts of accountant
Vrijstelling	Het bedrag waarover u geen erfbelasting hoeft te betalen. De vrijstelling hangt af van uw relatie met de overledene
Vruchtgebruik	Het recht om goederen of geld van een ander te gebruiken
Wettelijke verdeling	Als de langstlevende echtgenoot de erfenis krijgt. Kinderen krijgen hun deel pas als beide ouders zijn overleden
Wilsrecht	Het recht van een kind om goederen uit de nalatenschap in eigendom te krijgen als er sprake is van stieffamilie
Zuiver aanvaarden	Als u uw erfenis zonder voorbehoud aanvaardt. U bent dan verantwoordelijk voor de afwikkeling van de nalatenschap, maar ook aansprakelijk voor alle schulden, zelfs met uw eigen vermogen.
Zzp'er	Zelfstandige zonder personeel

Meer informatie?

Op onze website, www.notaris.nl, vindt u meer informatie over erven en schenken en over de notaris. Ook over andere onderwerpen vindt u daar informatie. Zoals over het kopen en verkopen van een woning, het oprichten en overdragen van een onderneming of over samenlevingsvormen.

Contact

Wilt u weten of u erfbelasting moet betalen? Heeft u vragen over een erfenis of schenking? Of vraagt u zich af wat een notaris nog meer van u kan doen? Belt u dan met de notarissen van de Notaristelefoon, via telefoonnummer (0900) 346 93 93 (€ 0,80 per minuut). U kunt de Notaristelefoon iedere werkdag bereiken tussen 9 en 14 uur.

Versie april 2012

Uitgave Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie
Postbus 16020, 2500 BA Den Haag

Fotografie p1, p2, p3 (onder), p6, p10, p24 (onder), p19, p22, p26
Benders & Stevens, Utrecht p3 (boven) Roel Burgler
p12 (boven), p26 (boven) Sabine Joosten

Ontwerp Okapi. Corporate identity atelier, Rotterdam

Druk Joh. Enschedé Amsterdam BV

Koninklijke Notariële
Beroepsorganisatie

Postbus 16020
2500 BA Den Haag

Koninklijke Notariële
Beroepsorganisatie